

Maciej Henryk Górny
Aplikant adwokacki

PSYCHOCYBERNETYKA W PRACY POLICJI – ZARYS ZAGADNIENIA

Przedwojenna polska wieś. Sroga zima, głęboka noc, zaspy zalegające na polach. na weselu dochodzi do bijatyki. Z pobliskiego miasteczka przyjeżdża z interwencją policjant na rowerze. Po krótkich oględzinach miejsca zdarzenia wskazuje kilku mężczyzn i każe im się udać wraz z nim na komisariat. Mężczyźni posłusznie biegną za jadącym na rowerze policjantem aż na posterunek policji.

PRL-owskie miasteczko. Właściciel posesji buduje nowe ogrodzenie w taki sposób, że w praktyce uniemożliwia dojazd do posesji sąsiednich. Przyjeżdża MO i przy użyciu pałki tłumaczy właścicielowi naganność i społeczną szkodliwość jego zachowania. W ciągu 24 godzin możliwość swobodnego dojazdu do posesji sąsiednich zostaje przywrócona.

Jak to możliwe? Ktoś mógłby powiedzieć, że przedwojenni polscy policjanci cieszyli się szacunkiem, poważaniem i poparciem większości społeczeństwa, a co do PRL-owskich milicjantów, to choć wielu ich nie lubiło, to społeczeństwo czuło przed nimi respekt. To racja. Należy jednak zapytać o genezę takiej postawy. Wiele osób chciałoby całą sprawę sprowadzić do tego, że w PRL-u MO i inne służby mundurowe dysponowały ogromną i brutalną siłą, a do tego nie zawahały się jej użyć (w czym jest sporo racji). Natomiast sprawę szacunku dla „granatowej" (przedwojennej) Policji Państwowej wielu pragnie sprowadzić do rzekomego legalizmu i szacunku dla prawa tylko dlatego, że jest prawem, ze strony społeczeństwa II RP.

Otóż w przypadku weselnej bijatyki mieliśmy do czynienia w przeważającej części z egzostatykami i statykami o strukturze motywacji, w której dominowały motywacje etyczne - z jednej strony, zaś z drugiej strony z policjantem (najprawdopodobniej statykiem), u którego dominowały motywacje etyczne, ale jednocześnie silne były motywacje poznawcze i prawne. W przypadku *casusu* z ogrodzeniem, motywacje etyczne wśród ludzi wzywających MO są nadal dominujące, ale u sprawcy widać już dominację motywacji witalnych, duży wpływ tych samych motywacji widać również u interweniujących milicjantów. Wyjaśnienie powyższych spraw (NB! autentycznych historii z życia wziętych) w oparciu o dynamizm charakteru i strukturę motywacji jest pełniejsze, bardziej trafne i precyzyjne, tyle że dla większości osób w dużej mierze niezrozumiałe. W celu zrozumienia i wyciągnięcia właściwych wniosków, potrzebna jest przynajmniej elementarna znajomość psychocybernetyki.

Zagadnienia wstępne

Psychocybernetyka (od starogreckich wyrazów: *psyche* - dusza, *kybernetiken* - zdolność sterowania, od *kybernan* - sterować, kontrolować) to najkrócej rzecz ujmując nauka o sterowaniu psychiką człowieka. Psychocybernetyka jest dziedziną obszerną[1] i niezwykle dobrze rozbudowaną od strony organizatorycznej i dowodowej. Ramy ni-

[1] Wystarczy nadmienić, że uwzględniając tylko podstawowe parametry psychocybernetyczne możemy wyróżnić 2 621 440 typów charakterów (vide: Józef Kossecki „Elementy nowoczesnej wiedzy o sterowaniu ludźmi. Socjotechnika, socjocybernetyka, psychocybernetyka", Kielce 2001, Wydział Zarządzania i Administracji Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach, rozdział 13, s. 144).

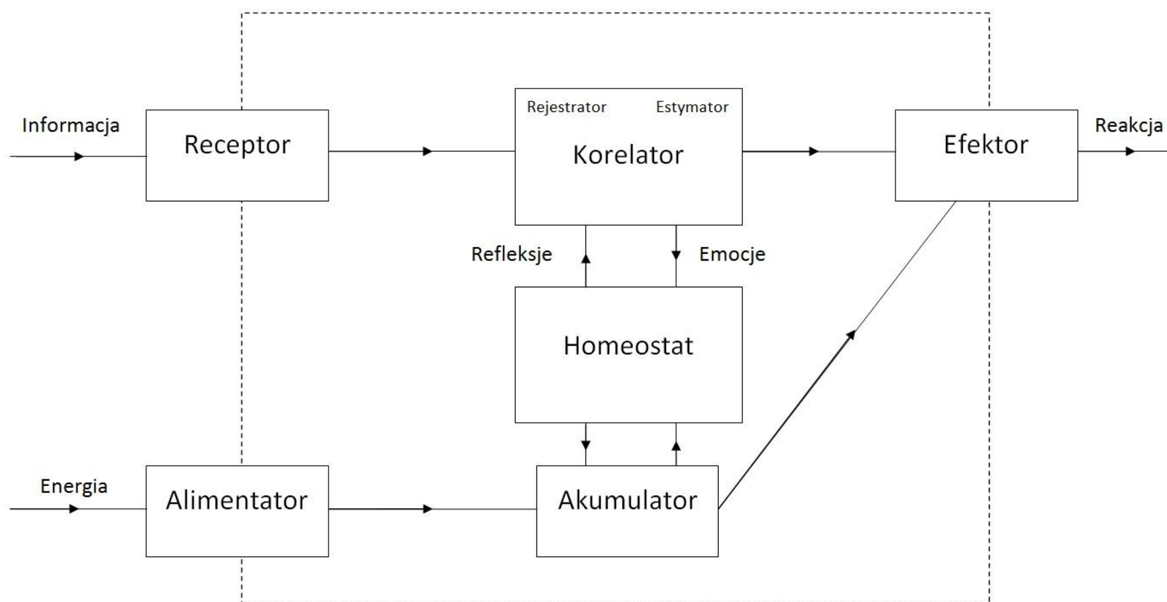
niejszego artykułu nie pozwalają ani na opisanie wszystkich psychocybernetycznych zagadnień istotnych z punktu widzenia policji, ani też na wgłębianie się w istotę każdego mechanizmu i zagadnienia, które zostanie w niniejszym tekście zaprezentowane. W artykule przedstawione zostaną, podstawowe pojęcia z zakresu cybernetyki ogólnej i psychocybernetyki - niezbędne dla zrozumienia całości artykułu oraz przykłady możliwych zastosowań psychocybernetyki w pracy policji.

System autonomiczny

Podstawowym pojęciem na gruncie polskiej cybernetyki jest pojęcie **systemu autonomicznego**. System autonomiczny (zwany wcześniej układem samodzielnym) jest to system, który sam spełnia rolę własnego organizatora, posiada zdolność sterowania we własnym interesie i zapobiegania zmianom, które mogłyby doprowadzić do utraty tej zdolności. Pojęcie to wprowadził wybitny cybernetyk prof. Marian Mazur w wydanej w 1966 roku książce „Cybernetyczna teoria układów samodzielnych". Poniżej przedstawiony zostanie schemat budowy systemu autonomicznego wraz z opisem jego części składowych i podstawowych funkcji.[2]

Schemat systemu autonomicznego

Receptory to organy służące do wykrywania zmian w otoczeniu systemu autonomicznego. **Korelatorem** nazywać będziemy organ dokonujący przetwarzania i gromadzenia informacji otrzymanych od receptorów. **Estymator** jest to część korelatora, w której dokonuje się estymacji, czyli oceny tego, czy reakcja powinna nastąpić czy nie. **Rejestratorem** zaś nazywać będziemy taką część korelatora, która odbiera informacje przesyłane do systemu z otoczenia w formie bodźców odbieranych przez receptory, zaś ich rejestracja odbywa się w formie zwiększania **przewodności korelacyjnej** między rejestratorami a estymatorami lub między samymi rejestratorami czy wreszcie między

[2] Wszystkie opisy dotyczące systemu autonomicznego, jego części składowych etc. opracowane zostały na podstawie książki prof. Mazura „Cybernetyka a Zarządzanie", Warszawa 1969, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych Departament Szkolenia i Wydawnictw, Do użytku wewnętrznego

estymatorami. Rejestratory i estymatory nazywamy – za Mazurem - **elementami korelacyjnymi**. Zwiększenie między elementami korelacyjnymi przewodności nazywamy **rejestratami** - dzięki nim system autonomiczny może w swym korelatorze zapamiętywać i przetwarzać informacje niesione przez bodźce.

Energia korelacyjna jest to energia, która płynie między elementami korelacyjnymi, w szczególności zaś między rejestratorami a estymatorami. Ogół procesów odbywających się między rejestratorami a estymatorami nazywać będziemy **korelacją**.

Efektor jest to organ wykonawczy systemu autonomicznego, który na podstawie energii i informacji otrzymanej od organizatora oddziałuje na jego otoczenie – czyli wytwarza **reakcję**.

Przewodność korelacyjna to przewodność środowiska korelacyjnego. **Środowisko korelacyjne** to środowisko, w którym płynie energia korelacyjna. Energia z otoczenia pobierana jest za pomocą organów zwanych **alimentatorami**, a przechowywana w organie zwanym **akumulatorem**.

Równowaga funkcjonalna systemu autonomicznego to taki jego stan, w którym parametry są maksymalnie oddalone od wielkości, które mogłyby zagrozić jego zdolnościom do samosterowania. Ogół działań zespołu obiegów regulacyjnych, których zadaniem jest zachowanie równowagi funkcjonalnej systemu autonomicznego nazywamy **homeostazą**, a organ odpowiedzialny za nią **homeostatem**. Decyzja jest to proces fizyczny polegający na takim wzroście potencjału estymacyjnego, że zostaje przekroczony **potencjał decyzyjny**, czyli wartość progowa powodująca uruchomienie efektora, czyli **reakcję**. **Potencjał decyzyjny** jest to wartość progowa potencjału estymacyjnego, po której przekroczeniu powstaje decyzja. **Potencjał estymacyjny** jest to potencjał, jaki powstaje w estymatorze na skutek dopływu do niego energii korelacyjnej. Jak już wspomniano, potencjał estymacyjny zależy od ilości energii korelacyjnej do niego dostarczonej. Ilość energii zależna jest zaś od przewodności korelacyjnej oraz potencjału korelacyjnego. Potencjał korelacyjny w systemie autonomicznym jest zaś sumą potencjału rejestracyjnego (powstającego w rejestratorach na skutek bodźca przekazywanego z receptorów) oraz **potencjału refleksyjnego**. Ten ostatni jest zaś potencjałem wprowadzanym do korelatora przez homeostat. Przykładem systemu autonomicznego jest człowiek.

Dynamizm charakteru

Z uwagi na ograniczone ramy czasopisma opisywanie wszystkich znanych psychocybernetyce parametrów charakteru jest niecelowe, a zrobienie tego z zachowaniem minimum choćby rzetelności właściwie niemożliwe, postanowiono skupić się na współczynniku dynamizmu charakteru oraz na strukturze motywacyjnej. Teraz należałoby odpowiedzieć na pytanie, dlaczego wybrano właśnie te dwa elementy. Wybór struktury motywacyjnej wydaje się oczywisty. Wybór dynamizmu charakteru wynika zaś z tego, że jest on najważniejszym energetycznym parametrem charakteru, a parametry energetyczne są w tradycyjnej psychologii i naukach społecznych niemal całkowicie pomijane. Pojęcie dynamizmu charakteru – wprowadzone przez M. Mazura - jest ogromnym wkładem cybernetyki w wiedzę o mechanizmach rządzących ludzkim postępowaniem. Parametry zaś informacyjne charakteru, choć nie tak precyzyjnie zdefiniowane i opisane jak w cybernetyce, są jednak znane tradycyjnej psychologii i często omawiane. Zanim zdefiniujemy, czym jest współczynnik dynamizmu, zaznaczmy od razu, że nie można go mylić z witalnością.

Dynamizm charakteru (D) jest to logarytm stosunku współczynnika rozbudowy do współczynnika starzenia systemu autonomicznego. [3]

$$D = \log \frac{C}{A}$$

[3] Marian Mazur „Cybernetyka i charakter", Wyd. III, Warszawa 1999, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania i Przedsiębiorczości, Rozdział 15, s. 253

Współczynnik starzenia a jest współczynnikiem zanikania potencjału stanowiącego jakość tworzywa systemu autonomicznego.[4] **Współczynnik rozbudowy C** jest współczynnikiem zanikania różnicy między graniczną i aktualną ilością tworzywa systemu autonomicznego.[5] Starzenie stanowi zakłócenie równowagi funkcjonalnej, jako że powoduje zmniejszenie zdolności sterowniczych systemu autonomicznego. System autonomiczny przeciwdziała tej tendencji rozbudowując się aż do osiągnięcia granicznej ilości tworzywa. W celu zrozumienia dalszych wywodów, należy wprowadzić dwa rozróżnienia. Pierwsze to rozróżnienie **mocy wewnętrznej** systemu (u człowieka jest to moc fizjologiczna)[6] i **mocy zewnętrznej** systemu (u człowieka jest to moc socjologiczna, dostarczana mu przez otoczenie)[7]. Moc socjologiczną można uzyskiwać dzięki posiadaniu pieniędzy, pozycji zawodowej, naukowej, politycznej, koneksji rodzinnych etc. Moc fizjologiczna to energia pochodząca wprost z organizmu człowieka. Drugie rozróżnienie to rozróżnienie **mocy jałowej (P_0)**, zużywanej na przemiany energomateriałne niezbędne do życia,[8] i **mocy dyspozycyjnej (P_d),** która może być wykorzystana do sterowania otoczeniem.[9] „Na skali dynamizmu można rozróżniać wyraźnie rozgraniczone zakresy dynamizmu:

- **endodynamizm**, czyli dynamizm ujemny ($D < 0$), występujący gdy współczynnik rozbudowy jest mniejszy od współczynnika starzenia ($C < A$), tj. gdy współczynnik dynamizmu jest mniejszy od 1 ($n < 1$),
- **statyzm**, czyli dynamizm zerowy ($D = 0$), jako dynamizm graniczny między dynamizmem ujemnym i dynamizmem dodatnim, występujący gdy współczynnik rozbudowy jest równy współczynnikowi starzenia ($C = A$), tj. gdy współczynnik dynamizmu jest równy 1 ($n = 1$).
- **egzodynamizm**, czyli dynamizm dodatni ($D > 0$), występujący gdy współczynnik rozbudowy jest większy od współczynnika starzenia ($C > A$), tj. gdy współczynnik dynamizmu jest większy od 1 ($n > 1$).

Zgodnie z właściwościami rozrzutu, im większy jest dynamizm (ujemny lub dodatni), tym mniejsza liczba ludzi (h) ma określony nim charakter. Endodynamizm będzie oznaczany literą A, w nawiązaniu do okoliczności, że występuje on wtedy, gdy przeważa współczynnik starzenia a (nad współczynnikiem rozbudowy C). Natomiast egzodynamizm będzie oznaczany literą C, w nawiązaniu do okoliczności, że występuje on wtedy, gdy przeważa współczynnik rozbudowy C (nad współczynnikiem starzenia A). Statyzm, stanowiący granicę między endodynamizmem i egzodynamizmem, będzie oznaczany literą B”[10]. Z reguły wyróżnia się w psychocybernetyce 5 klas dynamizmu charakteru: egzodynamizm (C) - szybki wzrost mocy systemu (możliwy dzięki szybkiej rozbudowie), egzostatyzm (BC) - powolny wzrost mocy, statyzm (B) - utrzymywanie mocy mniej więcej na tym samym poziomie, endostatyzm (AB) - powolny spadek mocy, endodynamizm (A) - gwałtowny spadek mocy systemu autonomicznego. Im większy dynamizm charakteru tym większa skłonność do wydawania energii i informacji. Im mniejszy dynamizm, tym większa skłonność do ich gromadzenia i rekompensowania niedoborów mocy fizjologicznej mocą socjologiczną.

Struktury motywacyjne

W cybernetyce wyróżnia się 6 głównych typów motywacji.[11] **Motywacje poznawcze** występujące gdy bodźce powodujące działanie mają charakter poznawczy, sprowadzają się one do zbierania, przetwarzania i wydalania informacji. Najwyższą

[4] Ibidem, Rozdział 11, s. 200
[5] Ibidem, s. 201
[6] Ibidem, s. 197
[7] Ibidem.
[8] Ibidem, s.202
[9] Ibidem, s. 204
[10] Ibidem Rozdział 15, s. 254-255
[11] Józef Kossecki, op. cit. (przede wszystkim rozdział 12, s. 125- 128).

wartością z punktu widzenia tych motywacji jest prawda. Z **motywacjami witalnymi** mamy do czynienia, gdy działanie ma na celu zapewnienie dostatniego, bezpiecznego, wygodnego życia. Nie wolno ich mylić z **motywacjami ekonomicznymi**, których podstawą jest gromadzenie mocy socjologicznej (przede wszystkim pieniędzy) w celu zwiększenia swojej pozycji społecznej i możliwości oddziaływania na innych. **Motywacje ideologiczne** wpływają na dążenie do realizacji strukturalnych celów działań społecznych zgodnie z wytycznymi wyznawanej ideologii. Zarówno **motywacje etyczne**, jak i **prawne** polegają w dużej mierze na systemie nakazów i zakazów. Z punktu widzenia motywacji etycznych najważniejszy jest podział na dobro i zło, dla prawnych zaś zgodność lub niezgodność z obowiązującym prawem. Trzy ostatnie typy motywacji nazywane są zbiorczo **motywacjami konstytutywnymi**. W przypadku motywacji poznawczych, etycznych i ideologicznych przeważają bodźce o charakterze informacyjnym. W przypadku motywacji witalnych, ekonomicznych i prawnych przewagę mają bodźce energetyczne. U poszczególnych ludzi różne motywacje mogą być dominujące. Często zdarza się też tak, że dwie lub nawet więcej motywacji jest dominujących, co często prowadzi do rozterek i konfliktów wewnętrznych, zwłaszcza w sytuacjach kryzysowych. Występują też motywacje pośrednie (ad exemplum *motywacje religijne* mające charakter ideologiczno - etyczny, czy *motywacje estetyczne* będące specyficznym typem motywacji poznawczych, niekiedy z domieszką motywacji witalnych, a nawet etycznych). Nietypowe motywacje są charakterystyczne dla psychopatów.

Przykłady możliwych zastosowań psychocybernetyki w praktyce policyjnej

Psychocybernetyczne metody badania charakteru mogłyby być ogromną pomocą zarówno przy rekrutacji do policji, jak i przy obsadzaniu ważnych stanowisk, wyłapywaniu wybitnych jednostek i przydzielaniu odpowiednich osób do odpowiednich pionów, a nawet poszczególnych zadań. Przełożeni, znając charakter podwładnych i mając go w sposób sformalizowany, opisany, a przy tym znając podstawowe prawa psychocybernetyki, mogliby do poszczególnych spraw kierować ludzi najbardziej do nich się nadających (ad exemplum do spraw gospodarczych, wymagających żmudnego badania wyciągów, rachunków, bilingów etc. najlepiej nadawaliby się statycy, do brawurowej akcji odbicia zakładników egzodynamicy, do rozpracowania zorganizowanej grupy przestępczej endostatycy etc.). Zaznaczmy w tym miejscu, że cały czas mowa jest jedynie o dynamizmie charakteru oraz o strukturze motywacyjnej, jako, że tylko te dwa zagadnienia zostały w niniejszym artykule omówione.

Wprowadzenie kolejnych parametrów charakteru pozwalałoby na znacznie precyzyjniejsze i bardziej szczegółowe rozdzielanie zadań. Pewne grupy osób w ogóle do policji nie powinny się dostać (przykładem mogą być egzodynamicy o skrajnej przewadze motywacji witalnych lub ekonomicznych oraz endodynamicy o dominujących motywacjach ideologicznych). Najlepszymi kierownikami byliby endostatycy o dominujących motywacjach etycznych z dość silnymi motywacjami poznawczymi i prawnymi.

Psychocybernetyka świetnie nadaje się również do oceny wiarygodności zeznań poszczególnych osób. Najlepszymi i najbardziej wiarygodnymi świadkami, z punktu widzenia policji, są statycy o dominujących motywacjach poznawczych, najgorszymi endodynamicy o dominujących motywacjach witalnych, ekonomicznych lub ideologicznych. Dzieje się tak dlatego, że statycy z natury dążą do równowagi między pobieraniem informacji a ich wydalaniem (co sprzyja wierności przekazu bez zatajania, jak w charakterach o wyraźnie ujemnym dynamizmie i bez ubarwiania jak u osób z charakterem o dynamizmie wyraźnie dodatnim). Motywacje poznawcze w oczywisty sposób wzmacniają dążenie do wiarygodności i wierności przekazu, a przy tym sprawiają, że człowiek motywowany

w głównej mierze takimi bodźcami jest niejako „wyczulony" na dokładniejsze rejestrowanie zdarzeń. Endodynamicy dążą do gromadzenia informacji i energii i z natury są niechętni do dzielenia się nimi z innymi. Do tego motywacje witalne i ekonomiczne sprawiają, że osoba nimi się kierująca bardzo niechętnie podejmuje się jakichkolwiek działań, które nie łączą się z perspektywą wymiernego zysku, a obciążanie zeznaniami bandyty nie tylko nie niesie ze sobą takiej perspektywy, ale wręcz wiąże się z potencjalnym niebezpieczeństwem.

Znając dynamizm charakteru i strukturę motywacyjną osoby przesłuchiwanej można odpowiednio przygotować taktykę przesłuchania. Będzie ona polegać na odwoływaniu się do norm i pojęć zgodnych z dominującym rodzajem motywacji. Osobie o dominujących motywacjach witalnych należy pokazać, że współpraca z Policją nie niesie ze sobą żadnych zagrożeń dla ich bezpiecznego, spokojnego życia. Osobom o dominujących motywacjach ekonomicznych pokazać, że współpraca z policją może się w dalszej perspektywie opłacić lub, że perspektywa strat związanych z odmową takiej współpracy jest realniejsza niż perspektywa strat w przypadku współpracy. W przypadku osób o dominujących motywacjach etycznych należy odwołać się do sumienia, obowiązku moralnego, sprawiedliwości etc.

Wedle dynamizmu charakteru należy dobrać odpowiednie techniczne aspekty przesłuchania. Osoby o dodatnim dynamizmie zagadywać na różne tematy, nawiązując co jakiś czas do spraw istotnych z punktu widzenia śledztwa, pozwolić im się „popisać", okazywać zainteresowanie tym, co mówią, a jednocześnie starannie filtrować te informacje, które są istotne dla sprawy. Osobom o wyraźnie ujemnym dynamizmie charakteru sugerować, że i tak posiada się wszelkie potrzebne informacje z innych źródeł, a zatajanie może im tylko zaszkodzić, można też zasugerować, że podanie policji pewnych informacji może się jednocześnie wiązać z otrzymaniem od niej innych informacji.

Psychocybernetykę można też wykorzystać przy rozpracowaniu zorganizowanych grup przestępczych lub nawet wykorzystywać wiedzę o konfliktogennych konfiguracjach charakterologicznych, do rozbijania grupy od środka.

Innymi polami zastosowań mogą być takie działania jak tworzenie profilów przestępców, lub w przypadku kilku podejrzanych określanie wstępnego prawdopodobieństwa popełnienia przestępstwa przez każdego z nich (ad exemplum jest niezwykle mało prawdopodobne, aby przestępstwa wymagającego wielu żmudnych przygotowań i działań planistycznych dokonał egzodynamik).

Wreszcie znajomość struktury motywacyjnej społeczeństwa i poszczególnych jego grup, pozwala na prowadzenie skutecznej prewencji i polityki karnej w ogóle. Społeczeństwo polskie (podobnie jak rzymskie w okresie jego świetności) jest nadsystemem dynamicznym o dominujących motywacjach etycznych.[12] Policja, aby działać skutecznie, powinna działać w zgodzie z etyką, a nie tylko w zgodzie z formalno - biurokratycznymi wytycznymi, funkcjonariusze powinni reprezentować wysoki poziom moralny, powinno się podjąć współpracę z organizacjami posiadającymi wysoki autorytet moralny.

Tak więc stosując cybernetyczną teorię charakteru stworzoną przez wybitnego polskiego uczonego prof. Mazura wzbogaconą o wiedzę o systemach motywacji opracowaną przez jego ucznia doc. Kosseckiego, można znacznie usprawnić pracę policji. Oczywiście artykuł ten jest jedynie ogólnym zarysem możliwości, jakie daje psychocybernetyka.

[12] J. Kossecki „Tajniki sterowania ludźmi", Warszawa 1984, Krajowa Agencja Wydawnicza, s. 277-280.